

Els Kloek, ***Kenau en Magdalena. Vrouwen in de Tachtigjarige Oorlog*** (Nijmegen: Vantilt, 2014, 344 pp., ISBN 978 94 6004 158 7).

Kenau en Magdalena, het nieuwste project van historica Els Kloek, is een samenvatting van en aanvulling op haar eigen werk over deze twee heldinnen uit de Nederlandse geschiedenis. Het is geschreven naar aanleiding van de speelfilm *Kenau*, die het verhaal vertelt van deze heldin van het beleg van Haarlem in 1572. Magdalena Moons, de vrouw die Spaanse legerleider Francisco Valdez in 1574 overhaalde Leiden niet aan te vallen, speelt een bijrol in deze film. Dit bijzonder vormgegeven boek is echter bovenal een verslag van een zoektocht naar de rol van vrouwen tijdens de gruwelijke burgeroorlog die het begin van de Nederlandse Opstand kenmerkte. Kenau en Magdalena spelen hierin belangrijke bijrollen, zij zijn voorbeelden van vrouwen tijdens de Tachtigjarige Oorlog.

Kenau en Magdalena bestaat uit drie helder geschreven delen. In het eerste deel staat 'oorlog' centraal en stelt Kloek de vraag hoe vrouwen tot nu toe zijn bestudeerd als onderdeel van de vroegmoderne oorlogsvoering. In vier hoofdstukken beschrijft zij de rol van seks en sekse tijdens oorlog en het begin van de Nederlandse Opstand. In plaats van het samenvatten van de bestaande, recente literatuur over de Opstand (bijvoorbeeld Simon Groenveld, *De Tachtigjarige Oorlog* (Zutphen 2008) en Petra Groen e.a., *De Tachtigjarige Oorlog. Van opstand naar geregelde oorlog, 1568-1648* (Amsterdam 2013)) richt Kloek zich, zoals de titel van haar boek aangeeft, meer op vrouwen. Zo gaat ze dieper in op ketterij, soldatenvrouwen, geweld tegen vrouwen en de verschillende landvoogdissen die de Nederlanden in de zestiende eeuw bestuurden. Hoewel ze toegeeft dat er nu meer aandacht onder militair historici is voor vrouwen, wil Kloek haar publiek vooral overtuigen dat vrouwen een grotere rol spelen in oorlogen dan tot nu toe is onderkend. Een nobele, maar niet altijd even geslaagde, zoektocht is het resultaat. Zo wil Kloek vrouwen enerzijds uit hun slachtofferrol halen, maar kan ze niet heen om de bronnen die juist het oorlogsgeweld tegen vrouwen benadrukken. Anderzijds wil ze aantonen dat vrouwen als Margaretha van Parma een belangrijke rol vervulden in de geschiedenis van de Opstand, maar juist de landvoogdes is altijd onderdeel geweest van de historiografie over de Opstand.

Het tweede deel gaat in op het leven van Kenau. Door te beweren dat er veel meer vrouwen dan mannen in de stad waren in 1572, stelt Kloek de bredere vraag of vrouwen nu wel of niet meevochten tegen het Spaanse leger buiten de stadspoorten tijdens het

beleg van Haarlem. Ze laat zich daarbij niet tegenhouden door een gebrek aan bronnenmateriaal, maar ze gebruikt het verhaal van Kenau om haar hypothese te ondersteunen: vrouwen speelden wellicht een grotere rol tijdens het beleg dan wij denken. Pas op pagina 156 begint Kloek aan de biografie van de Haarlemse weduwe. De titel *Kenau en Magdalena* dekt daarom niet helemaal de lading van het boek, het gaat bij Kloek vooral om vrouwen tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Tot slot gaat de auteur in op de roem die Kenau verwierf, in ieder geval tot en met de negentiende eeuw. Op prenten, toneelstukken, lofdichten, romans en schilderijen werd Kenau vereeuwigd, maar haar reputatie liep steeds meer schade op. Wat had zij nu eigenlijk gedaan tijdens het beleg, en kunnen we dit wel bewijzen? Deze vragen kregen de overhand en, zoals Kloek terecht opmerkt, zorgden ervoor dat ‘sommigen zich zijn gaan afvragen of het hele verhaal van Kenau niet één grote mythe is’ (156).

Het deel over Kenau is een uitbreiding van het boekje *Kenau. De heldhaftige zakenvrouw uit Haarlem (1526-1588)* dat Kloek in 2001 publiceerde. Daarnaast dient het als de basis voor de speelfilm *Kenau*, die weer de aanleiding vormde tot het schrijven van dit boek. De romantisering van het verhaal van Kenau in een film ziet Kloek als een ‘opmerkelijke breuk met het dominante beeld van dit moment’ (8). Helaas vermeldt Kloek niet wie dit beeld dan uitdragen, want juist op dit moment ontstaat er een herwaardering voor helden en heldinnen zoals Kenau. De speelfilm is hier een voorbeeld van, maar ook in historisch onderzoek komt meer aandacht voor onderwerpen als herinnering en heldenverering (bijvoorbeeld Lotte Jensen, *De verheerlijking van het verleden. Helden, literatuur en natievorming in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2008); Jori Zijlmans, ‘Pieter Adriaensz. van der Werf. Held van Leiden’, in: Joris van Eijnatten, Fred van Lieberg en Hans de Waardt (eds.), *Heiligen of helden. Opstellen voor Willem Frijhoff* (Amsterdam 2007) 130-143; Judith Pollmann, ‘Een “blij-eindend” treurspel. Herinneringen aan het beleg van Leiden, 1574-2011’, in: H. van Amersfoort e.a. (eds.) *Belaagd en belegerd* (Amsterdam 2011) 118-145). Kloek ziet het vervolgens als haar missie Kenau en Magdalena, ‘weer iets van hun heldinnenstatus terug te geven’ (8). Hierin is zij goed geslaagd. De feiten over de levens van de twee vrouwen worden aangevuld met een hoofdstuk over hun reputatie en roem in de eeuwen die volgden op hun heldendaden.

De rol van Magdalena Moons wordt verder uitgewerkt in het derde en laatste deel. Ook hier maakt Kloek gebruik van eerder onderzoek, namelijk haar mooie vondst van het document dat eindelijk bewees dat Magdalena wel degelijk was getrouwd met legeraanvoerder Francisco Valdez. Het stuk over Magdalena past qua vorm en inhoud goed bij de rest van het boek, maar het is in essentie een tweede voorbeeld van Kloeks punt over de rol van vrouwen tijdens de Opstand. Het deel omvat een beschrijving van het beleg van Leiden in 1574, een biografie van zowel Magdalena als Valdez en de roem van deze Haagse juffrouw. Kenau en Magdalena hebben veel gemeen; het zijn vrouwen, het zijn heldinnen en ze zijn onderdeel van de herinnering aan de Opstand. Bovendien hebben hun reputaties geleden onder de negentiende-eeuwse geschiedschrijving die zich

richtte op de officiële bronnen. De huidige aandacht voor zowel Magdalena als Kenau maakt echter veel goed.

Met *Kenau en Magdalena* levert Els Kloek opnieuw haar bijdrage aan de historiografie van vrouwen in de Nederlandse geschiedenis. Na het digitaal vrouwenlexicon en de succesvolle uitgave van *1001 vrouwen in de Nederlandse geschiedenis* (2013) is dit een goed geschreven boek waarin alle informatie over deze twee vrouwen en de rol van vrouwen in het begin van de Nederlandse Opstand samen komt. Zoals Kloek echter zelf al aangeeft in haar epiloog heeft ze zich in dit boek niet willen committeren aan een ‘proces van selecteren en kort houden’ (314). Het resultaat is een lijvig werk van meer dan 300 pagina’s dat weliswaar interessant en helder is, maar minder goed past als aanvulling op de film *Kenau* waarmee Kloek het ‘brede publiek’ wil interesseren voor ‘deze fascinerende episode’ (8). Dit publiek was waarschijnlijk meer gebaat geweest bij twee korte biografieën, die waren vorm gegeven als een koffietafelboek. Desalniettemin is *Kenau en Magdalena* een boek dat voldoet aan de verwachtingen die de auteur haar publiek schetst: ‘ik wil de lezers meenemen in mijn omzwervingen door archieven en vakliteratuur, op zoek naar antwoorden op al die vragen die zich aandienen in mijn speurtocht naar mythe en waarheid rond Kenau en Magdalena’.

Marianne Eekhout, Universiteit Leiden